

„MES ČIA – JIE TEN“. TARPGENERACINIO BENDRAVIMO ĮPRASMINIMAS, BŪDAI, VERTINIMAS

Prof. dr. Sarmitė Mikulionienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės politikos fakultetas
Sociologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4715
Elektroninis paštas sarmite@mruni.eu

*Pateikta 2013 m. rugsėjo 18 d.
Parengta spausdinti 2013 m. lapkričio 8 d.*

doi:10.13165/SD-13-12-2-02

Anotacija

Ilgėjant individų gyvenimo trukmei, kelios generacijos susijungia laike, t. y. gyvena tuo pat metu – taip plėtojami vertikalieji giminystės ryšiai. Gimstamumo mažėjimas ir gimimų nukėlimas į vyresnį amžių savo ruožtu siaurina horizontaliuosius giminystės ryšius. Migracijos intensyvumo didėjimas vis labiau atskiria generacijas erdvėje. Visi šie demografiniai procesai drauge keičia ne tik šeimų struktūrą, bet ir socialinius jos narių ryšius.

Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip kartų tarpusavio bendravimą įprasmina ir vertina atotolio šeimų nariai.

Teoriniai tyrimo ištekliai yra atotolio šeimos ir tarpgeneracinio bendravimo koncepcijos. Empiriniai tyrimo ištekliai – projekto „Šeimos modelių trajektorijos ir socialiniai tinklai: tarpgeneracinė perspektyva“ (No. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-106) duomenys. Tai 60 individualių giluminių interviu, atliktų 2012 m. vasarą šešiuose atrinktuose Lietuvos regionuose (30 moterų, 30 vyrų, po 15 informantų iš keturių gimimo kohortų 1950–1955, 1960–1965, 1970–1975 ir 1980–1985 m.).

Tyrimo rezultatai atskleidė, jog skirtingų kartų atotolio šeimose narių kelionėms vieniems pas kitus suteikiamos skirtingos prasmės, šie susitikimai informantams yra reikšmingos socialinės praktikos, palaikančios šeimos vientisumą. Kuriant atotolio šeimos narių bendrą socialinę kasdienybę reikšmingą vaidmenį atlieka šiuolaikinės susisiekimo technologijos, o migracijos

procesuose dalyvaujanti šeima interpretuojama skirtingai – kalbant apie šeimą, įžvelgiami tik neigiami jos aspektai, o kalbant apie atskirus jos narius minimi ir „pliusai“, ir „minusai“.

Reikšminiai žodžiai: vaikų ir tėvų bendravimas, atotolio šeima, emigracija, kokybinis tyrimas.

Įvadas

Pirmajame tyrimų projekto „Šeimos modelių trajektorijos ir socialiniai tinklai: tarpgeneracinė perspektyva“ etape, atliekant reprezentatyvią suaugusių Lietuvos gyventojų apklausą raštu (apie šią apklausą žr. Kanopienė, Mikulionienė, Česnuitytė, 2013), buvo išsiaiškinta, kad nemaža dalis Lietuvos šeimų dalyvauja migracijos procesuose: 32 proc. respondentų teigė, kad jie yra patyrę šeimos nario arba artimo žmogaus emigraciją, o 6 proc. apklaustųjų teigė patys turį tokios patirties praeityje. Įsibėgėjanti globalizacijos ir migracijos amžių Lietuvoje rodo minėto tyrimo duomenys apie atskiros giminystės kategorijoms atstovaujančių asmenų emigracijos mastus: tyrimo metu (2012 m.) užsienyje gyveno 1,9 proc. visų respondentų tėvų, 8,3 proc. brolių ir seserų, 11,4 proc. vaikų ir 14,6 proc. anūkų. Vadinasi, kiekvienoje jaunesnėje giminių kartoje nušimtis išvykusių į užsienį šeimos narių buvo didesnis nei vyresnėje kartoje. Atotolio¹ šeimų paplitimas skatina kelti klausimus, kaip užtikrinamas šeimos vientisumas, kaip palaikomas skirtingų kartų atstovų, gyvenančių skirtingose šalyse, bendravimas?

Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip kartų tarpusavio bendravimą įprasmina ir vertina atotolio šeimų nariai. Tikslui įgyvendinti keliami šie uždaviniai: 1) atskleisti, kokios prasmės suteikiamos skirtingų kartų atotolio šeimos narių kelionėms vieniems pas kitus; 2) nustatyti, kaip suvokiamos kasdienį tarpgeneracinį bendravimą atotolio šeimoje padedančios įgyvendinti priemonės; 3) apibūdinti, kaip vertinama migracijos procesuose dalyvaujančios šeimos būseną ir šeimos narių emigracijos faktas.

Tarpgeneracinių santykių ir atotolio šeimų problemos yra sulaukusios Lietuvos tyrėjų dėmesio. Antai M. Gedvilaitė-Kordušienė (2009) yra nagrinėjusi šiuolaikines tarpgeneracinių santykių koncepcijas, ir, remdamasi „Kartų ir lyčių tyrimo“ duomenimis, tyrusi kartų solidarumo formas (Gedvilaitė-Kordušienė, 2011). A. Maslauskaitė ir V. Stankūnienė (2007) yra atlikusios atotolio šeimų genezės, funkcijų ir raidos perspektyvų tyrimą, kuriame atkreipė dėmesį į daugialypes neigiamas migracijos pasekmes. Nuoseklus I. Juozeliūnienės indėlis tiriant šeimą migracijos procesų kontekste: kartu su bendraautorėmis ji įtvirtino atotolio šeimos sąvoką (Juozeliūnienė ir kt., 2008), nagrinėjo atotolio šeimų tyrimų teorinį lauką (Juozeliūnienė ir kt., 2009), emigracijos sampratos konceptualizavimą ir šio žinojimo raišką TV laidose (Juozeliūnienė ir kt., 2011). Tačiau iki šiol nebuvo bandyta atsakyti, kaip kartų tarpusavio bendravimą įprasmina ir vertina atotolio šeimų nariai. O šiose šeimose paprastai kartų bendravimas apima suaugusių vaikų ir senstančių tėvų santykius.

Straipsnį sudaro trys skyriai: pirmajame konceptualizuojamos reikšminės tyrimo sąvokos, antrajame apibūdinama tyrimo metodologija, o trečiajame pateikiami ir interpretuojami tyrimo rezultatai.

¹ Straipsnyje vartojama atotolio šeimos sąvoka yra lietuviškas atitikmuo anglosaksiškoje literatūroje vartojamai sąvokai *transnational family*.

1. Tarpgeneracinio bendravimo atotolio šeimose tyrimo teorinės prielaidos

Prieš pradėdant empirinių duomenų analizę, prasminga apibrėžti pagrindines šio tyrimo sąvokas: „tarpgeneracinis bendravimas“ ir „atotolio šeima“. Tai svarbu, nes šiais apibrėžimais buvo vadovaujama atrenkant tikslingą šio tyrimo empirinių duomenų poaibę.

Kas yra tarpgeneracinis bendravimas? Sociologinėje literatūroje vartojamos dvi sąvokos: „tarpgeneraciniai [intergenerational] santykiai“ ir „daugiageneraciniai [multigenerational] santykiai“ (Villar, 2007; Gedvilaitė-Kordušienė, 2011). Vartojant sąvoką „tarpgeneraciniai santykiai“ pabrėžiama skirtingų kartų atstovų sąveika, „kuria daroma įtaka vienas kitam“ (Gedvilaitė-Kordušienė, 2011, p. 25). Daugiageneracinių santykių sąvoka vartojama turint omenyje šių santykių struktūrinę sandarą (Villar, 2007; Gedvilaitė-Kordušienė, 2011), pvz., daugiageneracinė visuomenė, daugiageneracinė politika, daugiageneracinis tyrimas ir pan., nurodant, kad identifikuojamos įvairios tiriamos visumos kartos, skirtingi jų poreikiai, elgsenos modeliai ir pan. Kadangi šio tyrimo dalykas yra skirtingų kartų šeimos narių, gyvenančių skirtingose šalyse, bendravimas per atstumą, šiame tyrime vartosime tarpgeneracinio bendravimo sąvoką.

Kas yra atotolio šeima? Atotolio (anglosaksiškoje literatūroje – transnacionalizmo) sąvoka platesnį skambesį įgijusi palyginti neseniai – XX a. paskutiniame dešimtmetyje (Morawska, 2003), šiuo metu jau yra įsitvirtinusi migracijos tyrimuose (Bohr, Hynie, Whitfield, Shih, & Zafar, 2012; Goulbourne, Reynolds, Solomos, & Zontini, 2011; Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007; Schmalzbauer, 2004; Lewitt, Glick-Schiller, 2004; Schmalzbauer, 2004; Vertovec, 2004; Lewitt, de Wind, Vertovec, 2003; Ho, 2002 ir kt.).

Mokslinėje literatūroje nėra bendro atotolio (transnacionalizmo) apibrėžimo, tačiau, daugelio autorių nuomone, esminė šio reiškinio charakteristika yra ta, kad „tikslo šalyje gyvenantis migrantas per įvairias kasdienes praktikas ir socialinius tinklus išlaiko ryšius su kilmės šalimi“ (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007, p. 26). Migracijos procesuose dalyvaujančios šeimos būseną atsiranda, kai kuris nors iš šeimos narių (arba branduolinė šeima) dalyvauja migracijos procesuose. Vadinasi, atotolio šeima yra šeimos saitais (santuokos, giminystės, įvaikinimo pagrindu) siejama žmonių grupė, kurios bent vienas narys gyvena kitoje šalyje, o tarp šeimos narių, gyvenančių abipus sienų, palaikomi ryšiai (Goulbourne, Reynolds, Solomos, & Zontini, 2011; Ho, 2002; Schmalzbauer, 2004).

2. Tyrimo metodologija

Tyrimo imtis. 2012 m. vasarą buvo surinkta 60 individualių giluminių interviu. Tyrimo dalyviai buvo parenkami tikslingai. Informantų lyčiai, amžiui ir gyvenamosios vietovės charakteristikoms buvo taikoma proporcinė atranka (po 30 moterų ir vyrų; po 15 informantų iš keturių – 1950–1955, 1960–1965, 1970–1975 ir 1980–1985 m. – gimimo kohortų; po 10 interviu šešiuose atrinktuose Lietuvos regionuose). Nustatyta, kad iš pagrindinio duomenų masvyvo 12 tiriamųjų šeimos atitiko atotolio šeimos apibrėžimą, dar 5 informantų šeimos migracijos procesuose dalyvavo praityje (1 lentelė).

1 lentelė. Tyrimo dalyvių, kurių šeimos atitinka atotolio šeimos apibrėžimą, pagrindinės charakteristikos

Table 1. The main characteristics of research participants whose families meet the definition of transnational families

Tyrimo dalyvio Nr.	Lytis	Amžius	Santuokinis statusas	Tyrimo metu užsienyje gyvena:			Emigracijos patirtis praeityje
				Informanto suaugęs (-ę) vaikas (-ai)	Informanto sutuoktinis	Informanto motina	
1	Vyras	1954	Susituokęs	+			
2	Moteris	1950	Susituokusi	+			
3	Vyras	1975	Susituokęs	+			
4	Vyras	1964	Gyvena skyrium (separacija)	+			
5	Moteris	1961	Susituokusi	+			
6	Vyras	1964	Susituokęs	+			Informanto
7	Moteris	1961	Susituokusi	+			
8	Vyras	1952	Susituokęs	+			
9	Vyras	1972	Išsituokęs			+	
10	Vyras	1952	Susituokęs	+			
11	Moteris	1975	Susituokusi		+		
12	Moteris	1971	Susituokusi		+		
13	Moteris	1954	Išsituokusi				Vaikų
14	Vyras	1950	Susituokęs				Vaikų
15	Vyras	1975	Susituokęs				Informanto
16	Vyras	1981	Susituokęs				Informanto

Iš atrinktų 16 atvejų empirinių duomenų poaibė susiaurėjo dar sykį, nes analizei buvo atrinkti tik tie atvejai, kai tyrimo metu išvykęs šeimos narys informanto atžvilgiu yra kitos kartos (jaunesnės arba vyresnės) atstovas. Taigi, buvo analizuojami pirmieji dešimt (1 lentelė) interviu.

Tyrimo dizainas ir eiga. Bendravimo praktikoms atotolio šeimose tirti buvo pasitelktas kokybinio tyrimo planas – individualieji giluminiai interviu, kurie vidutiniškai truko po 54 min. (nuo 18 min. iki 2 val. 30 min.). Renkami duomenys buvo fiksuojami garso technika, paskui tekstai transkribuojami ir išsaugomi atskirose bylose. Siekiant užtikrinti tiriamųjų anonimiškumą, individo tapatumą atskleidžiantys duomenys buvo koduojami (daugiau apie tyrimo lauko darbus žr. Mikėnė, Gaižauskaitė, Valavičienė, 2013).

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi šių tyrimo etikos reikalavimų: 1) informantai buvo atrinkti iš žmonių, dalyvavusių pirmajame projekto etape (apklausoje raštu), gavus jų: a) sutikimą raštu dalyvauti ir antrajame tyrimo etape (apklausos pabaigoje respondentai pateikė tyrėjams savo kontaktinius duomenis); b) sutikimą žodžiu (su potencialiais informantais buvo susisiekiama telefonu prieš interviu – tariamasi dėl interviu laiko ir vietos); 2) tyrimo daly-

viai buvo informuojami apie tyrimo tikslus, jie turėjo galimybę klausti tyrėjų apie tyrimą ir gauti išsamią informaciją; 3) buvo užtikrintas tiriamųjų privatumas ir anonimiškumas.

Duomenų analizės metodai. Individualiojo giluminio interviu metu surinktų kokybinių duomenų analizei taikytas kokybinės turinio analizės metodas. Kokybinė turinio analizė leidžia atskleisti nagrinėjamų dokumentų (tekstų) prasmes (Morkevičius, 2012; Rupšienė, 2007; Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2008). Kadangi surinktų pirminių duomenų – interviu tekstų apimtis sudaro per 800 p. spausdinto teksto, duomenims saugoti ir tvarkyti (koduoti, kategorijų sistemai kurti, sąsajoms ir sąryšiams tarp kodų (kategorijų) ir jų kontekstams fiksuoti) duomenys buvo įkelti į programinės įrangos paketą *Atlas.ti* 6.2.

3. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Šioje straipsnio dalyje, remdamiesi surinktais empiriniais duomenimis, atsakysime į iškel-tus tyrimo klausimus (uždavinius).

Kaip įprasminamos skirtingų kartų atotolio šeimos narių kelionės vienims pas kitus? Šei-mos nariams gyvenant skirtingose šalyse, per didelį atstumą tiesioginiai jų susitikimai tampa ypač laukiami ir reikšmingi gyvenimo įvykiai. O arčiau gyvenančių šeimos narių tiesioginiai susitikimai paprastai vyksta dažniau, kasdieniškiau, jie priimami kaip savaime suprantami. Skir-tingų kartų atotolio šeimos narių susitikimams suteikiamos skirtingos prasmės (2 ir 3 lentelės).

Informantai pabrėžia užsienyje gyvenančių vaikų lankymosi pas tėvus reguliarumą (2 lentelė). Regis, tai yra duoklė požiūriui, kad vaikai yra įsipareigoję tėvams lankyti juos, puo-selėti šeimos buvimo kartu tradicijas. Matyt, šioms šeimoms itin svarbu išsaugoti ir stiprinti šeimos ryšius. Šiuo atveju pabrėžiama, kad atotolio šeimos nariams svarbu reguliariai susibur-ti kartu. Galima kalbėti apie suvoktą emocinės paramos teikimo svarbą vieni kitiems. Sprendžiant iš informantų pateiktų duomenų, tokie susitikimai dažniausiai vyksta tėvų namuose.

Kita vertus, tėvai atskleidžia supratimą, kad užsienyje gyvenantiems vaikams jų lankymas yra viena iš daugelio veiklų. Tad tėvai reiškia tolerantiškumą vaikų ribotoms galimybėms lan-kyti juos. Tyrimo duomenys atskleidė, kad Lietuvoje likusių tėvų lankymą tikslina vaikų darbo ir mokymosi įsipareigojimai, atostogų kitoje šalyje planai.

2 lentelė. Atotolio šeimų susitikimai: vaikų kelionių pas tėvus įprasminimas
Table 2. Meetings of transnational family members: giving sense to the childrens' visits to their parents

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Reguliarus tėvų lankymas – pa-reiga, tradicija	Reguliarus įsiparei-gojusių vaikų apsi-lankymas pas tėvus	<i>Atvyksta metuose kartą.</i>
		<i>Taip jau paprastai vasarai tiktais grįžta.</i>
		<i>O jaunesnis tai dabar jau, va, mūsėt, tretį metai Vo-kietijoj...Tai grįžta kas pusmetį.</i>
Supratimas, kad tėvų lankymas derinamas su vaiko veikla, interesais tikslo šalyje	Derinama su moks-lais	<i>Ką tik buvo viena [dukra] grįžus, pabaigė pirmą kursą, parlėkė, pabuvo dvi savaites – išvažiavo.</i>
	Derinama su atosto-gų planais	<i><...> paprastai vasarai tiktais grįžta. Nes jau... pernai važiavo į Kanarus, tai va, neišėjo [atvykti į Lietuvą], irgi gegužės, va, mėnesį. Nu šiemet jau kovo mėnesį į Maljorką važiavo ir paskui tik atostogos, va taip.</i>

Atotolio šeimos susitikimas – priemonė padaryti staigmeną tėvams	Vaiko atvykimas pas tėvus slepiamas iki paskutinės minutės	<i>O vienais metais padarė siurprizą, dar ir Motinos dienai pargižo. Visi tylėjo, niekas neišsižiojo [šypsosi]. Tuo metu, užpernai. <...> Tik ššš šnekt, tik kažką. Nu, jaučiu kad kažkokią paslaptį. Nu, galvoju, bus laikas, pasakys. Nesu iš tų cekaunų. Pupt jau tą dieną jau pasako, kad jau važiuojam parsivežt iš oro uosto. Tada jau pasakė.</i>
	Vaikai dovana tėvams kelionės pas juos bilietus	<i>Mes, pavyzdžiui, į Angliją net nesiruošėm važiuot tiek metų. Atvažiuo, gimtadienio proga padovanojo bilietus, ir viskas, viskas nuspręsta [juokiasi].</i>
Vaikų apsilankymas – tėvų gyvenimo atkarpų periodizavimo priemonė	Motina tiksliai vardija vaikų atvykimo / išvykimo datas	<i>Tai va, dešimtą liepos, turiu užsirašius, ten, šone, dukra grįžta su mergaitėm, dvidešimt ketvirtą jau žentas, nu ir keturioliktą visi vėl išvyksta.</i>
	Vaikų atvykimas kaip svarbus laiko atskaitos taškas, bendra šventė	<i>Ir dabar, va, dvidešimt antro turi parsikrist, anūkytę krikštysim.</i>
	Vaikų atvykimas kaip laiko atskaitos taškas	<i>Ką tik buvo viena [dukra] grįžus, <...> pabuvo dvi savaites – išvažiuo. Už mėnesio antra [dukra] grįžo, vyresnioji.</i>

Tyrimas parodė, kad atotolio šeimos skirtingų generacijų narių tiesioginis susitikimas gali tapti vieniems kitų nudžiuginimo priemone. Siekiant sustiprinti tarpgeneracinių susitikimų džiaugsmą, daromos staigmenos: atvykstama iš anksto neįspėjus, padovanojami kelionės bilietai.

Iš informantų teiginių galima buvo išskirti dar vieną atotolio šeimų skirtingų generacijų susitikimų įprasminimo kategoriją – unikalūs užsienyje gyvenančių vaikų apsilankymo kalendorius virsta tėvų gyvenimo laikotarpių periodizavimo priemone. Kai motina vardija tikslias datas, kada kas atvažiuos ir išvažiuos, galima daryti prielaidą, kad ji savo gyvenimą tvarko, planuoja besąlygiškai atsižvelgdama į vaikų atvykimo / išvykimo kalendorių. Jaučiama, kad informantų gyvenimas susideda iš vaikų laukimo grįžtant, jų svečiavimosi ir išlydėjimo laikotarpių.

Šiek tiek kitokios prasmės suteikiamos tėvų kelionėms į vaiko gyvenamąją vietą užsienyje (3 lentelė). Panašu, kad informantams svarbu pateikti tarsi atskaitą tyrėjui, kad jie yra lankęsi pas savo vaikus, gyvenančius užsienyje. Atvejais, kai informantai nesileidžia į platesnius komentarus apie tą kelionę, galima suprasti, kad jie tai suvokia kaip vienkartinį pareigos įvykdymo ar smalsumo patenkinimo aktą. Jie tiesiog atsiskaito, kad tai yra įvykdyta.

3 lentelė. Atotolio šeimų susitikimai: tėvų kelionių pas vaikus įprasminimas
Table 3. Meetings of transnational family members: giving sense to the parents' visits to their children

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Tėvų apsilankymas – susipažinimas su vaiko gyvenimo sąlygomis	Pranešimas apie įvykusią kelionę pas vaikus užsienyje	<i>O dabar, va, buvom čia prieš savaitę, grįžom tik. Buvom nuvažiavę neseniai savaitei. Va, kovo mėnesį buvom su anūke nuskridę.</i>
	Pranešimas apie kelionę pas vaikus, jo gyvenimo sąlygų įvertinimas	<i>Ten užmuša tie atstumai nežmoniški Londono. Mes buvom nuvažiavę. Kur viena dirba pasižiūrėt, ir kur antra dirba pasižiūrėt.</i>
Tėvų apsilankymas su kontroliuojančia intencija	Inspekcinė kelionė: patikrinimas, kad dukra „gerose rankose“, pritaria jos emigravimui	<i>Nu, aš taip galvojau, kai viena pati yra, ar susirgs, ar kas nors, vaikas gi. Nei kas padės, nei pagailės. Bet, pasirodo, taip nėra. Buvom nuvažiavę neseniai savaitei. Turi draugą, kartu gyvena jie ten nesusituokę. Buvom pas tėvus jo. Viskas ten puikiai, manau, kad tikrai kad į Lietuvą negrįš.</i>
Tėvų apsilankymas – šeimos susibūrimas švenčių proga	Bendras švenčių šventimas	<i>Kažkada Kalėdas kartu [su užsienyje gyvenančia dukros šeima] šventėm. Buvom nuvykę su jo [žento] mama, nu...</i>

Kiti informantai plačiau atskleidžia savo kelionės pas užsienyje gyvenančius vaikus tikslus: rūpesčio dėl vaiko gerovės genami tėvai vyksta susipažinti su vaikų gyvenimo ir darbo sąlygomis užsienyje, įvertina jas. O kai kuriose tokiose tėvų kelionėse galima išvelgti ir vaikus kontroliuojančią intenciją.

Be jau minėtų, užfiksuotas vienas susitikimo motyvas, kuris sujungia atotolio šeimos skirtingų generacijų narių keliones į abi puses (ir pas vaikus, ir pas tėvus), t. y. būdingas mobilumui abiem kryptimis – tai šeimos susibūrimas švenčių proga.

Nors skirtingų kartų atotolio šeimos narių kelionėms vieniems pas kitus suteikiamos skirtingos prasmės, apibendrinant galima teigti, kad atotolio šeimos narių kelionės vieniems pas kitus suvokiamos informantų kaip labai reikšmingos socialinės praktikos, palaikančios šeimos vientisumą.

Kaip suvokiamos kasdienį tarpgeneracinį bendravimą atotolio šeimoje padedančios įgyvendinti priemonės? Tai antrasis šio tyrimo klausimas. Akivaizdu, jog šiuolaikinės susisiekimo technologijos atlieka svarbų vaidmenį sušvelninant skirtingų kartų šeimos narių išsiskyrimo dėl emigracijos pasekmes. Tėvai ir vaikai, gyvendami skirtingose šalyse, atrodo, aktyviai pasitelkia naujausias technologijas, palengvinančias kasdienį bendravimą per atstumą: skambučius naudojantis internetine *Skype* programa ir telefonu, siunčiant laiškus (paštu ir elektroninius), nuotraukas (4 lentelė).

4 lentelė. Kasdienio tarpgeneracinio bendravimo per nuotolį būdai, praktikuojami atotolio šeimose

Table 4. Methods of daily intergenerational communication over distance practiced in transnational families

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Tiesioginis audiovizualinis bendravimas	Bendravimas naudojantis Skype programa	<i>Dažniausiai Skype'u. <...> Skype'u tikrai, norim pasižiūrėt vieni į kitus.</i>
		<i>šnekamės <...> Skype'u...</i>
		<i>Per Skype'ą pagrinde <...></i>
		<i>Skype, kiekvieną mielą dieną.</i>
		<i>O tas Skype'as tai taip, atsirado kaip jau jinai išvažiavo tai.... O kaip kitaip? Labai jau čia geras dalykas. Kaip anksčiau nebūdavo...</i>
Tiesioginis audiobendravimas	Bendravimas telefonu	<i>Bendraujam, bet pagrinde – telefonu <...></i>
		<i>Telefonu.</i>
		<i>Tiesiog pabendraujam telefonu.</i>
		<i><...> nu atvažiuoja jįsai dabar vuo, skambinamės nu...</i>
		<i><...> kokioj ten trečioj dienoj jis man skambino <...></i>
Netiesioginis bendravimas, keičiantis fiksuotais vaizdais	Keitimasis nuotraukomis	<i>Telefonais. Programų taigi yra telefonuose, ten gali kiekvieną žingsnį paveiksluot, siųst. Būna netgi – sėdi restorane, valgai, nupaveiksluoji, ką valgai, išsiunti tuoj pat.</i>
		<i><...> Siunčiam nuotraukas <...></i>
		<i><...> nuotrauką kokią nusiunti.</i>
Netiesioginis bendravimas rašytiniu žodžiu	Keitimasis klasikiniaiis popieriniaiis laiškais	<i><...> šnekamės laiškais <...></i>
	Keitimasis elektroninėmis žinutėmis virtualioje erdvėje	<i>Dar per Facebook'ą susirašai <...></i>

Su emigravusiais vaikais noriai bendraujama labiausiai atstumą „trumpinančiu“ būdu – naudojantis Skype programa, perteikiančia garsą ir vaizdą realiu laiku. Kalbėdami apie šį bendravimo būdą su vaiku, esančių užsienyje, informantai linkę pabrėžti intensyvų bendravimo dažnį: „Skype'u, kiekvieną mielą dieną“; „<...> taip tai jau retai kada, kad nepabendrautume kasdien [per Skype'ą]“; „Vos ne kasdien [per Skype'ą]“. Galima aptikti netgi nuomonę, kad to bendravimo interneto programa Skype tėvams kartais galbūt yra per daug: „Jinai pati daugiau man [skambina]. Aš jau kitą kart neturiu ir laiko gal.“ Tačiau būtent toks bendravimas – realiu laiku garsu ir vaizdu – yra labai vertinamas informantų: „<...> tai kiekvieną dieną kalba, kalbamės tai... toks jausmas, kad niekur nėra išvažiavęs, namie sėdi.“; „O tas Skype'as tai taip, atsirado kaip jau jinai išvažiavo <...> Labai jau čia geras dalykas“. Kiti bendravimo su išvykusiuoju šeimos nariu būdai tiesiog paminimi (telefonu, laiškais, e. žinutėmis), nedetalizuojant bendravimo dažnio, nereiškiant šių bendravimo priemonių vertinimo. O apie netiesioginį bendravimą – keitimąsi fiksuotais vaizdais – vėl kalbama plačiau, jaučiamas

didesnis entuziazmas: „Programų taigi yra telefonuose, ten gali kiekvieną žingsnį paveiksluoti, siųst. Būna netgi – sėdi restorane, valgai, nupaveiksluoji ką valgai, išsiunti tuoj pat.“

Apibendrinant galima teigti, kad šeimos narių bendrai socialinei kasdienybei kurti, kartu ir šeimos vientisumui palaikyti itin svarbios ir nepažinomos yra šiuolaikinės technologinės priemonės. Iš jų veiksmingiausiomis galima pripažinti interneto Skype programą ir išmaniųjų telefonų teikiamas galimybes perteikti vaizdus.

Kaip apibūdinama ir vertinama migracijos procesuose dalyvaujanti šeima bei šeimos narių esamos / galimos emigracijos faktas? Kaip žinoma, patys gyvenimo faktai yra neutralūs, tačiau žmonės linkę jiems suteikti įvairias prasmes, skirtingai vertinti juos. Tyrimas atskleidė, kad migracijos procesuose dalyvaujantys šeimai taip pat suteikiama plati prieštarigų reikšmių įvairovė (5 ir 6 lentelės).

5 lentelė. Migracijos procesuose dalyvaujančios šeimos būsenos vertinimas
Table 5. The assessment of family transnational state

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Neigiamas šeimos, dalyvaujančios migracijos procesuose, vertinimas	Šeimos narių išsibarsytymo nepriimtumas	<i>Nu, bet... vaikai čia, žmona čia, tu ten... Ne... Ne tokia šeima įsivaizdavau, ne tokios šeimos norėjau.</i> <i><...> dabar ta šeima tokia yra kaip ir... kaip ir... kaip ir išsiskyrę mes. Vaikai į mokslus, viena jau baigė e... Londone universitetą ir dirba, gyvena. O jaunesnioji įstojo, moko, dirba ir gyvena. <...> Irgi Londone. Mes čia, jie... jos ten. Va ta tokia šeima perplėsta, ne... ne kartu.</i>
	Bendravimo per atstumą nepriimtumas	<i>Nu, ką aš žinau? Vis tiek jau ten per atstumą – šeimoj... Nu, bet žmonės vis tiek gyvena: bendrauji, materialiai padedu, atsiunčiu pinigų, atvažiuoju, važiuoja vieni pas kitus. Nu. Vis tiek... Bet tai – kur tu kartu, kur vis tiek jau čia...<...> Ne, nu, visokių yra, visokių gal ir reikia. Bet... bet tas atstumas, kur tu kasdien mataisi, kur tu – kas pusmetį.</i>
	Migracijos procesuose dalyvaujančiose šeimose nukenčia nepilnamečiai vaikai	<i><...> dabar aš matau, kad... per naujienas pasako, kad vaikai iš tikrųjų yra nukentėję nuo to, kad tėvai priversti buvo išvažiuot uždarbiauti. Tai yra didžiausias minusas. <...></i>
	Šeimos narių emigravimas žalingas migrantų kilmės šalies ekonomikai	<i><...> Ką – dabar tokį turtą – jauną vyrą išleisti į užsienį, kad jis tenai dirbtų kažkam pridėtinę vertę kurtų! Kodėl pas mus negalima? <...></i>

Kai sutelkiame dėmesį į šeimos kaip vieningo darinio, dalyvaujančio migracijos procesuose, interpretavimą, duomenys rodo, kad šioje situacijoje vis dėlto išvengiami vieni trūkumai: sunku susitaikyti su į santykius įsiterpiančių erdvinį nuotolį, keičiančių bendravimo modelius, nepriimtinas šeimos narių atsiskyrimas, pabrėžiama žala nepilnamečiams vaikams ir kilmės šalies ekonomikai (5 lentelė).

6 lentelė. Šeimos narių (galimos) emigracijos vertinimas
Table 6. The evaluation of (possible) emigration of family members

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Vaiko emigracijos fakto vertinimas	Džiaugsmingas sūnaus išvykimo kaip naudingos patirties įgijimo vertinimas	<i>Kaip vis dėlto naudinga, kad žmogus savarankiškai pagyvena ir įvertina, ką jis turi. Viena pusė manęs nenorėjo, kad jis važiuotų, o kita – tas, vat, galvodavau: „Naudinga! Tai yra patirtis.“ Tai yra... tai niekur nenupirksi. Knygoj neperskaitysi, ką tu ten patirsi.</i>
	Dukrų emigravimo palaikymas	<i>Aš palaikiau, nu... paprasčiausiai aš nežinau... nematau Lietuvoj jokių... jokių [pabrėžia] iš vis prošvaisčių. Jokių, nei ant nieko, jaunam žmogui, iš vis.</i>
	Bandymas susitaikyti su vaiko emigravimo faktu, bejėgiškumo gaidos	<i>Nu... tai ką padarysi. Ir ten žmonės gyvena. Nu, tai ką?</i>
	Susirūpinimas dėl emigravusio vaiko gerovės	<i>Iš pradžių buvo labai baisu, ir man buvo labai neramu. Nu, bet – o ką daryti? Bet iš kitos pusės, reikia vaiką paleisti, <...> ... mes tai bijojom, aišku. Po šiai dienai bijom. <...> Nu, aš taip galvojau, kai viena pati yra, ar susirgs, ar kas nors, vaikas gi. Nei kas padėsi, nei pagailės.</i>
	Neigiamas vaikų gyvenimo sąlygų tikslo šalyje vertinimas	<i>ten... vargo bitelės [dukros]. Ten užmuša tie atstumai nežmoniški Londono.</i>
Informanto nuostatos savo ir kitų šeimos narių galimos emigracijos atžvilgiu	Teigiama nuostata į emigravimą, tačiau šeimos turėjimas suvokiamas kaip tokių galimybių apribojimas	<i><...> jeigu būtų galimybė, aš irgi turbūt išvažiuočiau į užsienį, nes tą... kaip čia pasakyt... už tuos įgūdžius, kuriuos aš turiu, aš gaunu labai mažą atlyginimą. Bet aš čia gyvenu, nes čia yra namas, nes čia yra vaikas, ir tai mane čia pririša. Jeigu aš neturėčiau nei namų, nei vaikų, aš seniai būčiau užsieny.</i>
	Teigiama nuostata į emigravimą, apgailestavimas, jog sulauko senyvo amžiaus tėvų priežiūros išpareigojimai	<i>Prilaiko kažkaip, jau gal būtume išvažiavę iš vis... Tėvai senukai, nu... šiaip ar taip vis tiek reikia ir nuvažiuoti, aplankyti, ir gal nupirkt kažką, nuvežt iš parduotuvės. Tiek mano, tiek žmonos. Jeigu nebūtų tėvų, arba tėvai būtų jauni, tikrai važiuotumėm, tikrai čia nesėdėtumėm.</i>
	Kategoriškai neigiamas nusistatymas prieš emigravimą	<i><...> kad ir neuždirbus nenorėčiau išvažiuoti, nes išvažiavimas prilygtu šeimos palikimui. Kas išvažiuoja ten dirbti, išvežti vaikus iš Lietuvos, kažkur į kitą... mokslą. Net neišvažiuoju kaip, kaip tai reikėtų suderinti ir gyvenimą su vaikais. Nežinau, dirbčiau du darbus, bet kad tik neišvažiuot iš Lietuvos. Neišvažiuoju...</i>

Tačiau atskirų atotolio šeimos narių emigraciją informantai aiškina daug įvairiau (6 lentelė). Apibūdinant vaikų emigracijos faktą, pateikiama ir itin teigiamų vertinimų, esama ir susirūpinimo, ir susitaikymo. Samprotavimai apie paties informanto galimą emigravimą taip pat

yra ir teigiami, ir neigiami, ir persipynę su rūpesčiais dėl savo gerovės tikslo šalyje ar senyvo amžiaus tėvų gerovės informantų galimo išvykimo atveju (6 lentelė).

Apibendrinant svarbu atkreipti dėmesį į migracijos procesuose dalyvaujančios šeimos vertinimo skirtumus atsižvelgiant į tai, kas informantui svarbiausia: kai kalbama apie šeimą kaip visumą, faktas, kad jos nariai gyvena atskirai, skirtingose šalyse, suvokiamas kaip trukdantis išlaikyti šeimos vientisumą, o kai samprotaujama apie atskirų šeimos narių (galimą) emigravimą, be emigraciją nepateisinančių nuostatų, pateikiama ir legitimuojančių, ir labai teigiamų emigracijos fakto įvertinimų.

Išvados

Atlikto kokybinio atotolio šeimos narių tarpgeneracinio bendravimo tyrimo, kuriuo buvo siekiama atsakyti į klausimus apie 1) skirtingų kartų atotolio šeimos narių kelionių vieniems pas kitus įprasminimą; 2) kasdienį tarpgeneracinį bendravimą atotolio šeimoje padedančias įgyvendinti priemones; 3) migracijos procesuose dalyvaujančios šeimos interpretavimą, rezultatai leido padaryti šias išvadas.

Skirtingų kartų atotolio šeimos narių kelionėms vieniems pas kitus suteikiamos skirtingos prasmės: reguliarius tėvų lankymas – pareiga, tradicija; tėvų lankymas – viena iš daugelio emigravusių vaikų veiklų; atotolio šeimos susitikimas – priemonė padaryti malonią staigmeną tėvams; vaikų apsilankymas pas tėvus – tėvų gyvenimo laikotarpių periodizavimo priemonė. Atotolio šeimos narių kelionės vieniems pas kitus suvokiamos informantų kaip labai reikšmingos socialinės praktikos, palaikančios šeimos vientisumą.

Atotolio šeimos narių bendrai socialinei kasdienybei kurti, kartu ir jos vientisumui palaikyti naudojamas visas šiuolaikinių susisiekiimo technologijų arsenalas: interneto *Skype* programa, telefonas, laiškai, e. laiškai, žinutės *Facebook*³e. Tikėtina, kad geriausiai atotolio šeimų narių lūkesčius tenkina interneto *Skype* programa ir išmaniųjų telefonų teikiamos galimybės perteikti vaizdus.

Tyrimas atskleidė migracijos procesuose dalyvaujančios šeimos interpretavimo ypatumus. Migracijos atskirtų šeimų būsenos vertinimas yra vientisai neigiamas, kai samprotaujama apie atotolio šeimą kaip visuminį darinį ir teigiamas–kupinas susirūpinimo–neigiamas, kai mąstoma apie atskirų šeimos narių (galimą) emigravimą.

Literatūra

- Bitinas, B.; Rupšienė, L.; Žydzūnaitė, V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. II dalis. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008.
- Bohr, Y.; Hynie, M.; Whitfield, N.; Shih, Cynthia & Zafar, S. Parent-infant separation in transnational families: Risk, resilience and the needs of young immigrant parents. CERIS, 2012. < <http://www.childcarecanada.org/documents/research-policy-practice/12/10/parent-infant-separation-transnational-families-risk-resili>>.
- Gedvilaitė-Kordušienė, M. *Tarpgeneraciniai santykiai ir juos lemiantys veiksniai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, Sociologija 05 S. Vilniaus universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2011.
- Gedvilaitė-Kordušienė, M. Trys tarpgeneracinių santykių koncepcijos ir jų kritiniai atgarsiai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2009, 1 (24): 146–158.
- Goulbourne, H.; Reynolds, T.; Solomos, J.; Zontini, E. 2011. *Transnational families: ethnicities, identities and social capital*. Lon-

- don; New York (N.Y.): Routledge: Taylor & Francis Group.
- Ho, E. S. 2002. Multi-local residence, transnational networks: Chinese “astronaut” families in New Zealand. *Asian Pacific Migration Journal*. 11 (1): 145–64.
- Juozeliūnienė, I.; Kanapienienė, L.; Kazlauskaitė, A. Atotolio šeima: nauja užduotis šeimos sociologijai. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2008, 1: 119–133.
- Juozeliūnienė, I.; Leonavičiūtė, Ž. Atotolio šeima daugiavietiško požiūriu. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2009, 1 (24): 81–98.
- Juozeliūnienė, I.; Martinkėnė, G. “Lithuanian family in the context of migration: representation in legal documents and TV broadcast”. *Filosofija. Sociologija*. 2011, 4 (22): 414–425.
- Kanapienė, V.; Mikulionienė, S.; Česnuitytė, V. Šeima ir socialiniai tinklai: tarpgeneracinė perspektyva: analitiniai rezultatai [*Family and social networks: intergenerational perspective: analytical results*]. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2013.
- Lewitt, P.; DeWind, J.; Vertovec, S. International Perspectives on Transnational Migration: An Introduction. *International Migration Review*. 2003, 37 (3): 565–575.
- Lewitt, P.; Glick-Schiller, N. Conceptualising Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. *International Migration Review*. 2003, 38 (3): 1002–1039.
- Maslauskaitė, A.; Stankūnienė, V. *Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas, 2007.
- Mikėnė, S.; Gaižauskaitė, I.; Valavičienė, N. Kokybinis interviu: lauko darbų patirtys. *Socialinis darbas*. 2013, 12 (1): 49–62. <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sd/archyvas/?l=193302>.
- Morawska, E. Disciplinary Agendas and Analytical Strategies of Research on Immigrant Transnationalism: Challenges of Interdisciplinary Knowledge. *International Migration Review*. 2003, 37 (3): 611–640.
- Morkevičius, V. *Turinio analizė socialiniuose tyrimuose*. 2012 m. balandžio mėn. 27 d., Kaunas. Elektroninis išteklius. <http://www.vaidasmo.lt/lt/dest/kita/2012-04-27_ktu_turinio-analize.pdf>.
- Rupšienė, L. *Kokybinio tyrimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.
- Schmalzbauer, L. Families across borders: Honduran transnational families in pursuit of survival. Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, in San Francisco, 2004. <www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/9/3/7/p109375_index.html>.
- Vertovec, S. Migrant Transnationalism and Modes of Transformation. *International Migration Review*. 2003, 38 (3): 970–1001.

“WE ARE HERE, THEY ARE THERE”. INTERGENERATIONAL COMMUNICATION: GIVING SENSE, THE PATTERNS, EVALUATION OF THE SITUATION

Prof. Dr. Sarmite Mikulioniene

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The increase of individual life expectancy merges several generations in time, namely, they are coexisting in the same time – so are developing vertical kinship ties. Decline in fertility and birth postponement towards advanced age, in turn, narrow the horizontal kinship ties. Mean-

while, the increase in the intensity of migration progressively separates generations in space. All these demographic processes combined are not only changing the structure of families, but also the social relations among its members.

The aim of the research is to reveal what meanings are given by members of transnational families to intergenerational communication. To achieve this purpose, the following tasks were formulated: 1) to reveal what meanings are given to meetings (mutual visits) of different generations belonging to transnational family; 2) to identify how technical tools helping to maintain everyday communication practices in transnational family are perceived; and 3) to describe the evaluation of family's transnational status and emigration of a family member.

Theoretical resources of the study are concepts of transnational family and intergenerational communication. Study's empirical resources include data of the research project "Trajectories of Family Models and Social Networks: Intergenerational Perspective" (No. VP1-3.1-MES-07-K-01-106). 60 in-depth individual interviews were conducted in the summer of 2012 in six selected regions of Lithuania (the research included 30 women, 30 men, 15 informants from four birth cohorts: 1950-1955, 1960-1965, 1970-1975, and 1980-1985).

The study results showed that different meanings are given to the meetings (mutual visits) of different generations belonging to transnational family: regular visits of children living abroad to their parents is an obligation, tradition; visit of parents residing in country of origin is one of the many activities their children are interested in; transnational family get-together is a tool to make a pleasant surprise for parents; children's visit to their parents is a tool of parent's life periodization. Informants perceived meetings of transnational family members as a significant social practice that supports family unity. In order to do common every-day-social-practices in transnational families, at the same time to maintain the integrity of family, an entire arsenal of modern communication technologies is applied: internet programme Skype, telephone, letters, e-mails, messages on Facebook. It seems that the expectations of transnational family members are met in the best way by the internet programme Skype and opportunities of smartphones to convey images. The study revealed specific interpretation of families in transnational condition. The evaluation of families disunited by emigration processes expressed by the informants is solidly negative in cases, when they are reasoning about the transnational family as a unit, and positive-concerned-negative in cases, when they are thinking about (potential) emigration of individual family members.

Keywords: child and parent communication, transnational family, emigration, qualitative survey.

Sarmitė Mikulionienė, socialinių mokslų (sociologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Sociologijos katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: socialiniai ryšiai šeimoje, gyventojų senėjimas, gyvenimo raida.

Sarmitė Mikulionienė, Doctor of Social Sciences (Sociology), Mykolas Romeris University, Faculty of Social Policy, Sociology Department, Professor. Research areas: social ties in family, population aging, life course.